

duidelijk. Ze worden als verklaringen gepresenteerd, maar in feite zijn het niet meer dan tentatieve, voorlopige uitspraken. Mijn tweede opmerking betreft de kwalificatie door Van Saane van het geloof van degenen die naar gebedssamenkomsten gaan. Zij betitelt dat (vanuit de psychoanalytische theorie) als een infantiel geloof, als een vorm van regressief gedrag. Dat zij in het debat over gebedsgenezing een duidelijk standpunt durft in te nemen, is te waarderen, maar met deze kwalificatie spreekt zij een waardeoordeel uit en verlaat zij de positie van 'nuchtere' wetenschappelijke beschouwer.

Lammert G. Jansma
Veenwouden

Vranckx, Jos (2008), *Geloof als geneesmiddel. De vergeten factor X?*, Leuven: Davidsfonds, pp. 247, ISBN 9789058265661, € 22.50.

Gezond leven is iets wat iedereen wil, en het is ook bereikbaar voor velen. Nooit leefden wij gemiddeld zo lang, als tegenwoordig. Maar toch voelen veel mensen zich niet lekker in hun vel. Dat de geest invloed heeft op de lichamelijke gesteldheid, wordt nu niet alleen in de alternatieve geneeskunde, maar ook binnen de 'harde' traditionele medische wetenschap wel erkend. In dit boek wil de schrijver, die zichzelf wetenschapsjournalist noemt, een overzicht geven van wat er tegenwoordig aan feiten, trends, onderzoek en standpunten gesignaleerd kan worden aangaande de relatie tussen gezondheid en zingeving, tussen lichaam en geest. Geloof in brede zin wordt door hem aangeduid als de Factor X.

Het boek kent drie grote delen. In het eerste deel *Gezond en toch ziek* wordt gewezen op de gezondheidscultus die de westerse maatschappij kenmerkt. Je moet gezond leven, vitaal zijn en ziekten voorkomen. Maar met behulp van de nieuwe diagnostische technieken kan bij iedereen wel een kwaaltje ontdekt worden. Dr Knock van Jules Romains is niet meer een uitzondering. Ziekten worden aangepraat en de farmaceutische industrie vaart er wel bij. Voorts is er de cosmetische industrie die ons allerlei idealen (slank, mooi, onbehaard) voorhoudt. Veel mensen hebben stress, wat tot allerlei klachten leidt, die door de medische wereld maar moeilijk te behandelen zijn. Vaak wordt dan weer naar het lichaam gekeken en worden sedatieven voorgeschreven, die weinig bijdragen tot genezing.

In deel twee, *Het brein als medicijn*, wordt aangegeven dat het brein zelf bijdraagt tot genezing. Een positieve instelling en een positief zelfbeeld helpen het weerstandsvermogen te vergroten. Veel therapieën spelen hierop in. Als je gelooft in de werking van een behandeling, versterkt dat de werking. Met de vele voorbeelden die de schrijver aandraagt, wil gezegd zijn dat het geloof in het wonder het wonder kan doen ontstaan. Wordt, zo vraagt hij zich af, de ziel herontdekt en hij wijst hierbij op de het werk van Van Lommel op het terrein van de bijna-doodervaringen.

In het derde deel, *Geloof, gezondheid en genezing*, wordt de relatie tussen geluksgevoel en gezondheid besproken. In dat verband komen ook therapieën tegen negativisme aan de orde en ook de spirituele bijdrage van verschillende religies aan *healing*. Het zich voor-
doen van wonderen (Lourdes, gebedsgenezingen) wordt ook behandeld en het debat daar-
over (hierbij wordt Joke van Saane ook nog even ten tonele gevoerd). De schrijver besluit
dit deel met te zeggen dat de Factor X (tot uiting komend in zorg, affectie en zingeving)
inderdaad kan bijdragen aan genezing.

Dit is een curieus boek. Het bevat veel voorbeelden, en vooral veel citaten van deskun-
digen die het betoog moeten onderbouwen. De schrijver is geen wetenschapper en heeft
ook geen wetenschappelijke pretenties. Maar dat ontslaat hem niet van het toepassen van
enige elementaire regels. Hij doet niet aan bronnenselectie, bronnenverantwoording en
bronnenkritiek. Hij redeneert bovendien als een advocaat, dat wil zeggen: alles wat zijn
redenering kan versterken gebruikt hij. Bij het vermelden van zijn bronnen (specialisten)
gebruikt hij veelvuldig kwalificaties als 'de beroemde x' of 'mevrouw y, expert op het ter-
rein van', of hij vermeldt de universiteit of instelling waaraan deze deskundigen verbon-
den zijn. De lezer moet dan kennelijk denken: als deze grootheden het zeggen, zal het
wel waar zijn. Maar juist daar ligt het probleem bij dit boek: er worden veel 'autoriteiten'
aangehaald, maar de lezer krijgt weinig inzicht in het debat en de stand van het onderzoek
naar de wisselwerking tussen geest en lichaam en de gevolgen voor de gezondheid. De
kern van het boek is niet meer dan: de Factor X is een vergeten factor in de geneeskunde.
Eigenlijk wil daarmee gezegd zijn dat niemand dit boek hoeft aan te schaffen: met het
lezen van de achterflap kan worden volstaan.

Lammert G. Jansma

Veenwouden

Groenewold, Cor (2007), *Christelijk en sociaal. Biografie van J.R. Slotemaker de Bruïne*, Hil-
versum: Verloren, pp. 134, ISBN 9789087040086, (Passage Reeks 30), € 12,00.

Johan Rudolph Slotemaker de Bruïne hoort wel bij uitstek thuis in een tijdschrift dat de
titel *Religie & Samenleving* draagt. Het hele werkzame leven van dominee Dolph
Slotemaker (1869-1941) draaide om de verhouding tussen deze twee begrippen. In 1912
publiceerde hij een studie die de eenvoudige titel *Sociologie en Christendom. Een inleiding*
(Utrecht, G.J.A. Ruys, 1912) draagt.

Maar gaat het in dit tijdschrift vooral om een sociologische blik op religie als maat-
schappelijk verschijnsel, Slotemaker was het primair te doen om wat het christendom
voor de samenleving kon betekenen. Godsdienstsociologie lijkt niet zijn specifieke be-
langstelling gehad te hebben, al maakte zijn praktische en kritische kijk op het leven van
hervormde gemeentes hem wel tot een hartstochtelijk voorstander van het zogenaamde